

JÓZSA ANDRÁS

A SÓVIDÉK ÉS FÚRDÓI

Korond – Parajd – Szováta

talajvízből, a ponor végleges elzáródásával. A Sóköze legnagyobb édesvízű tava. Legnagyobb hosszúsága 84 m, szélessége 28 m, felszíne 2300 m². (Ifj. Józsa András és Fazakas Attila mérése, 1996) Mivel nagyobb esőzésekkor, hóolvadáskor vize a Medve-tóba ömlött, felkavarva azt, részben lecsapolták, csupán eredeti nagyságának kb. harmadát hagyva meg. A tó völgyében található a fürdő legszebb sószikláit.

Rigó-tó: A Magyarósi-tavat megkerülve egy gyalogösvényen jutunk el a helybeliek kedvenc szabad fürdőjéhez. Az 1950-es években alakult ki. Felülete 2200 m², legnagyobb mélysége 1,70 m (Ifj. Józsa András és Fazakas Attila mérése, 1996).

A felsoroltakon kívül a Sóközén még több apró dolinát találunk (pl. Bérc-tó, Édes-tó, Négy-tó, stb.).

2.2.2.1 A Medve-tó születése

A Medve-tó születési időpontjának a tisztázása jórészt Lengyel Bélának 1897 őszén felvett jegyzőkönyveinek köszönhető (Lengyel, 1899, 1.10–12). Az ekkor megszólaltatott egykori szemtanúk vallomásai alapján, összevetve ezeket az elmúlt századokban leírt tószületési adatokkal és a helyszínen végzett megfigyeléseinkkel, sikerült szinte percnyi pontossággal tisztáznunk hírneves tavunk születési idejét. A Lengyel Béla által felvett jegyzőkönyvek első látszatra ellentmondásosnak tűnnek; a három jegyzőkönyv három különböző időpontot jelöl meg a tó születési idejéül:

Az Illyés-féle tó, 1903-ben (Weinrich S. felvétele)

"Jegyzőkönyv, felvétel 1897. október 30-án a szovátai körjegyzői hivatalnál, a Szováta község határában, a Cseresznyés hegy aljában fekvő Illyés-tó (Medve-tó) keletkezése tárgyában.

Megjelenik szovátai Szóts Antal sóőr, és az Illyés-tó keletkezése felől a következő nyilatkozatot teszi:

1878-ban lettem sóőr, s így határozottan állíthatom, hogy a következő évben, tehát 1879-ben történt április vége felé, vagy május hó elején, midőn hajnalban néhai Lőrinczi István társammal a sóhegyek őrzése végett körjáratra indultunk. A Pálné gödrét megkerülve virradatkor utunkat megint az őrház felé vettük, s midőn a nevezett gödör keleti oldalán a szélétől 50–60 lépésnyire haladtunk el, megrázkódott lábunk alatt a föld, s mi egyensúlyt veszve elestünk; az ezzel ugyanegy pillanatban történt irtózatossá mennydörgésszerű robajra a Pálné gödrének feneké, mely a környék legszebb buja tenyészetű és sósziklák között fekvő kaszálója volt, teljesen eltűnt, és helyébe mintegy 49–50 méter átmérőjű, tömör sóból álló, falmeredek szélű, tátongó sötét szakadék képződött, melynek fenekére a még derengő félhomály miatt lelátni sem bírtunk. Megemlíteni szükségesnek tartom, hogy ezen földszüppedés azon meredek partok által szegélyezett jelenlegi sóhelyen történt, ahol sófalvi Illyés Lajos úr első fürdőházát emelte. A tónak a Cseresznyéshegy felé eső része még ezután cirka másfél évig kaszálónak szolgált, s csak jelenlétünkben történt hegyszakadék megtelte után öntötte el a rétet a víz és süppedt a víz alá került alsó sóréteg. Megemlítésre méltó, hogy az azelőtt a réteken átfolyó posványos patak vize körülbelül egy év leforgása alatt töltötte és iszapolta be a feneketlennek látszó földnyílást. Hogy a meggyülemelő víz azonnal a jelen hőmérsékletét kapta volna nem mondhatom, mivel a meredek partok miatt megközelíthetetlen volt, s így senki a víz hőmérsékletéről meg nem győződhetett. Hogy az általam beszélt eset így történt, s azt elbeszélni a legjobb emlékezetem szerint tettem, aláírással megerősítem.

Szöts Antal, s. k.

Megjelenik szavátai Kiss Sándor nyugalmazott sóőr és az Illyés-féle tó keletkezésének történetéhez a következő elbeszéléssel járul hozzá:

Szöts Antal elbeszélését végig hallgattam, de én is, mint szemtanú jelentkeztem, hogy a tó keletkezésére vonatkozó élményemet elbeszéljem. A helyszínelés itt Szovátán 1873–1874-ben folyt le, s ezután egy évvel, tehát 1875 nyarán – jól emlékszem, éppen Úrnapjának délelőtti volt – néhai Simon András sóőr társammal a mostan Illyés-tó fenekén lévő réten szénát gyűjtöttünk. Délelőtt 11 órakor hirtelen gyülemlett felhőkből borzalmas égiháború mellett nagy zápor keletkezett; a Cseresznyés-hegy felől jövő két patak rohamosan felnőtt, s magával sodorta az általunk boglyába gyűjtött szénát, s levitte az úgynevezett Zoltán-hegy alá, mely alatt a patak vize ömlött, a sóüregekbe lefolyást nyert. A hatalmas felhőszakadás után tapasztaltuk, hogy a víz a Zoltán ... nem folyik le, hanem terjedelmes tóvá gyűlt össze. Merem állítani, hogy a víz azután többé sohasem folyt le, hanem elterjedve, szaporodva mostani tömegét nyerte. A Szöts Antal említette földszakadás valószínűleg azután történt. Az elmondottak valóságáért bármikor helyt állok, s igaz aláírással bizonyítom, illetve kézjegyet alkalmazom.

Keresztvonás, Kiss Sándor
magyar név írója: Illyés Kálmán, s. k.
Folytattatott 1897. November 9-én.

Megjelenik László János, szovátai lakos és a tó keletkezése tárgyában a következő elbeszélést veteti jegyzőkönyvbe:

Tizennyolc éve múlt el, tehát 1879-ben egy ősnap délutánján lehetett, midőn mint vármegye erdőőr, havasi ölfavágóktól tértem haza, s elhaladván azon a helyen, hol most a ferencrendi szerzet kápolnája áll; minden előzetes ok nélkül hatalmas dörgés keletkezett, mely a földet a lábam alatt megingatta. Körültekintve borzadva láttam, hogy a sószikla, mely a Pálné gödre fölött magasan állott, a rajta levő sóőr kalibával együtt hirtelen alázuhant és a mélyben szemem előtt eltűnt, utána pedig hatalmas füst – illetőleg lehetséges, hogy por szállott fel. Hogy a földomlás helyére mi keletkezett, azt nem láttam, mert a réműlettől nem bírtam oda közelíteni, de hazasietve Dékányi főerdésznek a látótakról rögtön jelentést tettem.

Felolvasott és aláíratott,

k. m. r.

Illyés Kálmán s. k. körjegyző, László János s. k. "

Végigolvasva a három jegyzőkönyvet találunk bennük égszakadást–földindulást, csupán egyetlen dolgot nem tartalmaznak: közös elemet. Mind más időponthoz és más eseményhez kötik a tó kialakulásának kezdetét.

Az egyetlen igaznak, a két hamistól való elválasztásában a legkönnyebb dolgunk a harmadiknak, László János története esetében van. Az elbeszélés egy nagyméretű sziklaomlást ír le a mai fürdőbejárat helyén. Az eseményt maga az elbeszélő sem köti tömegjelenéshez. Viszont több tíz vagy száz tonnányi törmeléknek a ponorba való jutása valóban okozhatta volna annak eldugulását. Ezt viszont maga a tómeder domborzati térképe cáfolja. Ma is megvan, ma is jól látszik az egykori ponor kürtője és eldugult nyílása, ami a tómeder legmélyebb pontját jelenti. Ezek alapján bátran állíthatjuk, hogy az 1879-es sziklaomlás nem fedte be a ponor bejárat nyílását, és így nem okozhatta a tó megjelenését.

Marad tehát két jegyzőkönyv, a mező elsüllyedését és a ponor felhőszakadás okozta eldugulását leírók.

A kettő közül a leglátványosabb, a legizgalmasabb a Lengyel által is legelsőnek rögzített mezőbeomlás. Kora hajnali szürkületben megrázkódik a föld, és egy hatalmas, nyolc holdnyi kaszálórét eltűnik a föld mélyében, helyében egy ködberburkolózó, emberi szem által be nem látható feneketlen mélység tátong. Mintha egy ősi székely mondát hallgatnánk, csupán a gonosz várúr és a megkínzott lány égbekiáltó panasza hiányzik. Az elbeszélés további elemzése is inkább egy néprajzos, mint egy helytörténész tollára kívánczik: hogyan telik meg két évtized távlatából fantasztikus elemekkel egy banális sziklaomlás leírása. A mai új napozó helyére pontosított beszakadás megtörténtét semmi sem igazolja. Sem a tómeder domborzati térképe, sem az itt végzett geológiai kutatások, melyek több egymás fölötti egykori tómedret mutatnak ki a mai Medve-tó helyén. Egy hatalmas beszakadással ezek mind eltűntek volna.

A Medve-tó kialakulásának valós eseményeit a második, Kiss Sándor sóőr leírása tartalmazza. Az általa leírt ponor–elduguláshoz hasonlóly gyakran rögzítettek az elmúlt századok krónikái. A legrégebbi a ma is meglévő Fekete-tó kialakulását írja

le az egykori Medve-, a későbbi Aranybánya-patakának medrében. 1710-ben a patak az egykori leírás szerint "önnön vizét elzárva tóvá alakult". Szintén ponorelzáródással alakultak ki a Zöld és a Piroska tavak is. A Piroska-tó kialakulási folyamatát sikerült végig nyomon követnünk. Szovátafürdő ma is meglévő hét nagy tava közül négy biztosan ponorelzáródással, míg három dolinafeltelessel alakult ki. Egyetlen olyan esetről sem tudunk az elmúlt háromszáz évben, hogy valamelyik szovátai tó talajbeszakadással keletkezett volna. Az egykori ponorban eltűnő búvópatakat több korabeli leírás (Agyagási, 1908) is említi, amely a Medve-tótól nyugatra tört ismét a felszínre. Előbukkanási helyén egy, a Mogyorósi-tó nagyságát elérő tó alakult ki, a Fehér-tó. A Medve-tó születése után, vízutánpótlását elveszítve, eliszaposodott (Telegdi, 1898, 1.o.).

A ma kilencven éves Szabó Gyula 17 éven keresztül volt a Fürdővállalat alkalmazottja. Feladatkörébe tartozott az analizálandó vízminták gyűjtése a Medve-tóból, így nem csoda, hogy ma is élénken él az emlékezetében felesége nagyapjának, az 1865-ben született Simon Jánosnak az elbeszélése a Medve-tó kialakulásáról. Az 1875-ben tízéves Simon János gyakran hajtotta a család juhait az egykori Pálné-gödrében levő réten keresztül. A rétre a Paperdő irányából, a ma is meglévő sósforrás mellett lehetett leereszkedni a mai Veress és Zöld tavakat rejtő völgyecskén keresztül. A völgyben a sósforrás által táplált kis sóerecske csordogált. Magát a mezőt a Körös-Toplica patak szelte keresztül és körülbelül a mostani, a nyaranta kihúzott bójásor közepén tátongó ponorba ömlött. A mezőt rézsút átszelve az út meredeken kapaszkodott délkeleti irányba, a Kicsimező felé. Simon János elbeszélése szerint a ponorelzáródás után még hosszú ideig, az alig pár-centis vízben még többször áthajtotta a juhokat az egykori kaszálón. A mező katasztrófális leszakadásával ez nem lett volna lehetséges. Mindezek alapján bátran állíthatjuk, hogy a Medve-tó kialakulási folyamatának kezdetét 1875 Úrnapjára, azaz május 27-re, délelőtt 11 órára tehetjük a Lengyel Béla által közölt jegyzőkönyv alapján. Mindez távolról sem jelenti, hogy a másik két jegyzőkönyv valótlanságot tartalmaz. A születő új tó mohón oldotta fel a környező sósziklákat és kioldhatta annak is az alapját, amelyik elválasztotta az egykori Körös-Toplica patakat az Aranybánya patakától. Hatalmas robajjal, kisebb földrengést előidézve zuhant a sószikla a mélybe. Ezt az eseményt rögzíthetik az 1879-re visszaemlékező szemtanúk. A két jegyzőkönyvben rögzítettek közötti féléves eltérés a késői, 18 éves lejegyzésnek köszönhető, hacsak nem volt tényleg két különálló sziklaomlás. A sziklaomlás után az Aranybánya pataka is az új tóba ömlött, hatalmassá duzzasztva az egyre inkább kiterített medvebőr alakú tóóriást. Az új tavat születése pillanatától Medve-tónak nevezik, később új tulajdonosáról Illyés, majd Illyés féle Medve-tó néven említik az évkönyvek, csupán 1910-től nyeri végérvényesen a Medve-tó nevet.